

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek školskej inšpekcie

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa

o stave a úrovni výchovy a vzdelávania k ľudským právam v strednej škole v školskom roku 2015/2016 v SR

Štátna školská inšpekcia v súlade s plnením úloh Akčného plánu výchovy a vzdelávania k ľudským právam MŠVVaŠ SR na roky 2015 – 2020 vykonala v **80** stredných školách, čo predstavuje **11,36 %** z celkového počtu **704** stredných škôl v SR, inšpekcie s cieľom zistiť stav a úroveň výchovy a vzdelávania k ľudským právam.

Posúdenie stavu a úrovne implementovania obsahu výchovy a vzdelávania k ľudským právam sa vykonalo na základe analýz školských vzdelávacích programov a pedagogickej dokumentácie súvisiacej s organizáciou a s riadením škôl. Zadaním vedomostného dotazníka z občianskej náuky pre žiakov 4. ročníka na gymnáziu a v strednej odbornej škole (ďalej SOŠ) pre žiakov 4. ročníka študijného odboru, prípadne 3. ročníka učebného odboru sa zisťovala úroveň osvojených vedomostí a zručností žiakov z oblasti základných ľudských práv. Dôležitou súčasťou inšpekcie bolo tiež zadávanie dotazníka o extrémizme žiakom 2. ročníka gymnázií a SOŠ s cieľom monitorovať postoje jednotlivcov k propagovaniu extrémizmu v prostredí školy. Ďalšie údaje sa získavali prostredníctvom realizácie rozhovorov s vedúcimi pedagogickými zamestnancami škôl, s koordinátormi prevencie, s výchovnými poradcami a s členmi žiackej školskej rady.

V priebehu inšpekcií boli pre Centrum vedecko-technických informácií SR administrované dotazníky zamerané na zisťovanie postojov k výchove a vzdelávaniu k ľudským právam v strednej škole (dotazník pre riaditeľa školy, dotazník pre učiteľa občianskej náuky, dotazník pre vybraných 5 žiakov – členov žiackej školskej rady, resp. žiakov 3. alebo 4. ročníka), ktoré ich vypracovalo a zároveň zodpovedá za interpretáciu zistení.

Základné údaje

Inšpekcie sa vykonali na **35** gymnáziách a v **45** stredných odborných školách, **79** škôl sídlilo v meste a **1** na vidieku, **60** subjektov bolo štátnych, **10** cirkevných a **10** súkromných (tabuľka č. 1). Vyučovací jazyk slovenský malo **75** škôl, vyučovací jazyk maďarský **1** a rovnako **1** škola mala vyučovací jazyk slovenský a maďarský, **3** subjekty boli bilingválne gymnáziá s vyučovacím jazykom slovenským a španielskym, nemeckým, anglickým alebo francúzskym.

Tabuľka č. 1 Prehľad o počte škôl, v ktorých boli vykonané inšpekcie v krajoch SR

Kraj	G	SOŠ	SŠ
Bratislavský	6	4	10
Trnavský	4	6	10
Trenčiansky	2	8	10
Nitriansky	5	5	10
Žilinský	4	6	10
Banskobystrický	4	6	10
Prešovský	5	5	10
Košický	5	5	10
Spolu v SR	35	45	80

Kontrolované subjekty evidovali **25 831** žiakov, z toho **1 572** žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ďalej ŠVVP), z nich **885** žiakov so zdravotným znevýhodnením (ďalej ZZ), **657** nadaných žiakov a **30** žiakov zo sociálne znevýhodneného

prostredia (ďalej zo SZP). Na gymnáziách evidovali **54** žiakov – cudzincov a v stredných odborných školách **23** žiakov – cudzincov.

Implementácia výchovy a vzdelávania k ľudským právam vo výchovno-vzdelávacej činnosti škôl

Stredné školy vychádzali pri tvorbe **školských vzdelávacích programov** (ďalej ŠkVP) z reálnej demografickej situácie (pokles populácie, rastúci záujem o vzdelávanie dospelých, záujem rómskych žiakov o štúdium, záujem žiakov z vidieckeho prostredia o technické odbory, nárast spoločensky nežiaducich javov medzi mládežou v meste), z regionálnych podmienok (jedinečnosť ponúkaných študijných odborov v regióne a pracovných ponúk pre absolventov, národnostne zmiešané územie, nárast konkurencie medzi školami) a z ekonomickej situácie (nezamestnanosť v regióne, finančné náklady na vzdelávanie žiaka). V školách poskytovali vzdelávacie príležitosti pre žiakov z iných regiónov, venovali pozornosť nadaným žiakom a vytvárali vhodné personálne, materiálne i špecifické podmienky (úprava obsahu, výber foriem i metód práce) pre vzdelávanie žiakov so ŠVVP. Prezentovali svoju otvorenosť k vzdelávaniu žiakov cudzincov aj imigrantov. Ciele definované v ŠkVP zdôrazňovali posilňovanie úcty k ľudským právam, k základným slobodám, zásadám a hodnotám, k budovaniu medziľudských vzťahov na vzájomnej dôvere a úcte, k tolerancii. Informácie z oblasti ľudských práv boli žiakom sprostredkované prostredníctvom vyučovacích predmetov zaradených do vzdelávacích oblastí *človek a spoločnosť*, *človek a hodnoty*, tiež implementovaním prierezových tém (*multikultúrna výchova*, *mediálna výchova*, *osobnostný a sociálny rozvoj*) do učebných osnov obsahovo príbuzných predmetov. V rámci predmetu *informatika* získavali žiaci poznatky o bezpečnom a zodpovednom používaní internetu a mobilných telefónov, o rizikách virtuálneho priestoru a o oblastiach ohrozenia ako sú pedofília, pornografia, kyberšikana a rôzne druhy závislostí. Niektoré gymnáziá zaradili do učebných plánov aj nové predmety (*výchova k tolerancii*¹, *psychosociálny výcvik*² – predmet zameraný na rozvíjanie komunikačných a kooperatívnych zručností žiakov potrebných pre vytváranie dobrých medziľudských vzťahov). Jedna škola³ mala pre žiakov 3. a 4. ročníka v učebnom pláne zaradený seminár *medzinárodné vzťahy*, na ktorom sa venovali diskusiám o aktuálnych spoločenských témach (migrácia, vojnové konflikty). Vedúci pedagogickí zamestnanci tejto školy negatívne vnímali skutočnosť, že opätovne nebol vydaný v tlačenej forme zborník prác z Olympiády ľudských práv a skutočnosť, že nebol bezplatne prístupný manuál výchovy a vzdelávania k ľudským právam KOMPAS, ktorý MŠVVaŠ SR odporúčalo školám v Pedagogicko-organizačných pokynoch na aktuálny školský rok 2015/2016. Viaceré zaujímavé materiály s tematikou ľudských práv získavali pedagogickí zamestnanci od mimovládnych organizácií.

Priestory 84 % stredných škôl boli esteticky upravené, poskytovali žiakom a pedagogickým zamestnancom bezpečné, podnetné pracovné prostredie, vhodný režim vyučovania s rešpektovaním psychohygienických zásad. Zväčša zrekonštruované interiéry a exteriéry škôl, upravené odborné učebne boli vybavené modernou didaktickou technikou, multifunkčnými prostriedkami IKT, interaktívnymi tabuľami, tabletmi. Subjekty disponovali aj priestormi, ktoré umožňovali žiakom realizovať aktivity v čase mimo vyučovania (upravené areály škôl, ihriská na športovú prípravu). Prevažná väčšina školských budov nebola bezbariérová upravená.

K základným úlohám v práci **výchovných poradcov** patrilo kariérne poradenstvo a integrácia žiakov so ŠVVP. Menej transparentná bola informačná a poradenská činnosť smerom k učiteľom, k zákonným zástupcom žiakov či k samotným žiakom v oblasti riešenia

¹ Gymnázium, SNP 1, Gelnica

² Gymnázium P. Horova, Masarykova 1, Michalovce

³ Obchodná akadémia Milana Hodžu, Martina Rázusa 1, Trenčín

ich výchovno-vzdelávacích alebo osobnostných a sociálnych problémov. Výchovní poradcovia spolupracovali s centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, s políciou, s príslušnými oddeleniami úradu práce sociálnych vecí a rodiny. Niektorí sa podieľali na tvorbe a realizácii intervenčných a rozvíjajúcich programov na eliminovanie nežiaduceho správania žiakov. V 1 SOŠ⁴ nemali stanovenú funkciu výchovného poradcu a v ďalších 2 školách výchovní poradcovia nevypracovali koncepciu a stratégiu práce, svoje kompetencie preniesli na triednych učiteľov.

Školské poriadky obsahovali práva a povinnosti žiakov, pedagogických zamestnancov, zákonných zástupcov žiakov, organizáciu vyučovania. Uplatňovanie základných ľudských práv zabezpečovali jasne definované opatrenia vo výchove a vzdelávaní (hodnotenie a klasifikácia žiakov, pravidlá bezpečnosti a ochrany zdravia v triede, v škole). Súčasť dokumentu tvorili aj opatrenia zamedzujúce šírenie drog a iných psychotropných látok v školskom prostredí. Niekde mali vypracované zásady bezpečného správania žiakov počas prestávok a zavedené rôzne systémy kontroly ich príchodu a odchodu zo školy (elektronický vrátnik, monitorovanie kamerovým systémom). So školským poriadkom boli žiaci a ich zákonní zástupcovia preukázateľným spôsobom oboznámení začiatkom školského roku. Dokument bol k dispozícii v printovej podobe v triedach, v zborovniach a v elektronickej podobe na webových sídlach subjektov. V jednej škole⁵ bol prílohou školského poriadku Dohovor o právach dieťaťa napísaný špeciálne pre mladých ľudí do veku 18 rokov, obsahoval aj telefónne číslo *Linky detskej istoty UNICEF*.

Koordinátori protidrogovej prevencie realizovali monitoring prevencie a odhaľovania negatívnych prejavov v správaní žiakov. Prieskum šikanovania realizovali formou sociometrického diagnostikovania a zadaním dotazníkov vykonali prieskumy fajčenia a používania alkoholických nápojov, návykových látok. V jednej škole⁶ monitorovali aj príspevky žiakov na sociálnych sieťach. V inej škole⁷ zorganizovali v spolupráci s Policajným zborom jednorazovú akciu s cieľom odhaliť užívanie drog pomocou špeciálne vycvičeného psa. Z plánov práce koordinátorov prevencie v 5 gymnáziách Nitrianskeho kraja vyplynulo, že ich činnosť sa zameriavala prevažne na realizáciu, organizáciu a koordináciu preventívnych programov a na zabezpečenie spolupráce s podpornými organizáciami, inštitúciami a ďalšími subjektmi. V rozhovore uviedli, že negatívne sociálno-patologické prejavy a príznaky šikanovania sa v správaní žiakov v ich školách nevyskytovali, preto takto cielený monitoring nerealizovali. Riaditeľka jedného zo subjektov⁸ zverejnila na webovom sídle školy dotazník o klíme s očakávaním, že žiaci vyjadria svoje názory na vytvorené vzťahy medzi žiakmi v triednych kolektívoch, medzi učiteľmi a žiakmi v škole.

K vytváraniu pozitívnej klímy škôl prispievali ustanovené **žiacke školské rady**. Z dotazníkov zadaných vybraným členom vyplynulo, že vedomosti o ľudských právach získavali na vyučovacích hodinách, z internetu a na rôznych akciách organizovaných školou. Tiež uviedli, že ich pripomienky a návrhy boli vedením školy často akceptované a mali dostatok priestoru vyjadriť sa k dodržiavaniu ľudských práv v škole.

Všetky kontrolované školy sa zapájali do množstva projektov a preventívnych programov. Výchovní poradcovia i koordinátori prevencie organizovali rozmanité akcie, divadelné predstavenia s ľudsko-právnou tematikou a celoškolské charitatívne zbierky⁹. Finančný výťažok z nich posielali rodinám v rozvojových krajinách, detským domovom i domovom

⁴ Súkromná stredná umelecká škola, Škultétyho 1, Nitra

⁵ Gymnázium M. R. Štefánika, Nám. L. Novomeského 4, Košice

⁶ Súkromná stredná umelecká škola, Škultétyho 1, Nitra

⁷ Hotelová akadémia Otta Brucknera, MUDr. Alexandra 29, Kežmarok

⁸ Gymnázium Janka Kráľa, Ul. SNP 3, Zlaté Moravce

⁹ *Úsmev ako dar, Biela pastelka, Vianočná kvapka krvi, projekt Adopcia na diaľku, Človek v ohrození, Hodina deťom, Červené stužky, Deň narcisov, Biela pastelka*

sociálnych služieb. Žiaci sa zapájali (okrem 4 SOŠ) do súťaží s ľudsko-právnou tematikou – *Olympiády k ľudským právam* a *Biblickej olympiády*.

Žiaci SŠ **Bratislavského kraja** boli zapojení do projektov *Škola priateľská deťom*, *Kompas a Kompasík*, *Aktívne globálne školy* (projekt zameraný na vytváranie atmosféry dôvery, tolerancie, spolupráce, prevencie proti šikanovaniu, sexuálnemu násiliu a obchodovaniu s ľuďmi). Niektoré subjekty sa zapojili do projektov regionálnych televízií s názvom *Cudzinci žijúci na Slovensku*. Na pôde škôl sa uskutočňovali prednášky bývalých študentov z ciest za spoznávaním iných národných kultúr, ale aj prednášky odborníkov z tímu humanitárnej pomoci.

V **Trnavskom kraji** v rámci školskej i mimoškolskej činnosti participovali žiaci pri realizácii projektov a interaktívnych prednášok zameraných na vzájomnú pomoc a spoluprácu rôznych komunít (*spolupráca s mentálne postihnutými, so seniormi, s Rómami*), na problematike holokaustu (*návšteva Židovského múzea holokaustu, besedy s osviencímskými väzňami...*). Aktívne sa zapájali do charitatívnych akcií a zbierok, do projektov. Zúčastňovali sa literárnych a výtvarných súťaží orientovaných na ľudské práva (*Mladý digitálny Európan, Európsky týždeň boja proti drogám, Prečo som na svete rád*).

Pod vedením skúsených učiteľov sa žiaci **Trenčianskeho kraja** zúčastnili prednášok a besied na témy rodová rovnosť, extrémizmus a zúčastňovali sa aktivít súvisiacich s poznávaním národných dejín a ľudských práv. Žiaci obchodnej akadémie¹⁰ sa zapojili do aktivít *Nadácie Milana Šimečku IMEX SLOVAKIA*. S pomocou učiteľov vytvorili školský elektronický archív s okruhmi: *Druhá svetová vojna, SNP, Holokaust a Žili sme v spoločnom štáte* – obdobie socializmu. Žiaci inej školy¹¹ sa zoznámili so životom hendikepovaných ľudí na podujatiach, ktoré organizovalo združenie PARASPORT 24, zúčastnili sa akcie *Osobnosť krajiny, ktorej jazyk študujem*, zapojili sa aj do projektov *Pošli to ďalej* (spoznávanie nástrah internetu), *Portál dobrých správ – Ľudské práva v minulosti a súčasnosti* (fotografie a grafiky vystavovali v Poľsku a v Trenčíne). V 2 subjektoch¹² si každoročne pripomínali hrôzy holokaustu exkurziou do koncentračného tábora. V ďalšej škole¹³ výrazne motivovali žiakov k pozitívnym postojom, k ľudskosti, k solidarite a k humanite aktívnou účasťou na charitatívnych akciách a zbierkach.

Žiaci SŠ **Nitrianskeho kraja** sa zúčastňovali prednášok s prezentáciami o krajinách Južnej Ameriky, besied o dobrovoľníckej práci v Etiópii, putovnej výstavy Anny Frankovej, exkurzií do Osvienčimu. Boli zapojení do projektov (*Škola trochu inak, Erasmus+*), do preventívnych programov (*Kým nie je príliš neskoro, Škola bez alkoholu cigariet a iných drog, Vyber si život, nie smrť, Mne sa to nemôže stať, Tolerujme sa navzájom, Kyberšikana*).

V **Žilinskom kraji** boli žiakmi hodnotené ako zaujímavé najmä projekty *Škola priateľská k deťom*, *Rozhoduj o Európe*, *Mám rád Slovensko*, *SOFIA 2015* a súťaže *Mladý Európan*, *Olympiáda ľudských práv*, *Biblická olympiáda*. V niektorých školách realizovali netradičné vyučovacie hodiny s problematikou ľudských práv v spolupráci s ambasádorom UNICEF. V aktuálnom školskom roku sa zúčastnili vybraní žiaci gymnázií na exhibičnej študentskej debata o utečencoch v rámci *Žilinského literárneho festivalu*. Žiaci **SOŠ** sa zapájali aj do projektov (*Morava Orava spolu, Modré z neba, Od občianstva štátu k európskemu občianstvu, Štvorlístok šťastného a plnohodnotného života*).

V **Banskobystrickom kraji** pedagogickí zamestnanci prostredníctvom obsahu vyučovacích predmetov realizovali aktivity zamerané na multikultúrnu výchovu, ľudsko-právnou problematiku i osobný a sociálny rozvoj. Žiaci školy¹⁴ organizovali oblastný workshop

¹⁰ Obchodná akadémia Milana Hodžu, Martina Rázusa 1, Trenčín

¹¹ Stredná umelecká škola, Staničná 8, Trenčín

¹² Obchodná akadémia Milana Hodžu, Martina Rázusa 1, Trenčín; Stredná umelecká škola, Staničná 8, Trenčín

¹³ Stredná zdravotnícka škola, J. Branického 4, Trenčín

¹⁴ Technická akadémia, J. Švermu 1, Zvolen

s tematikou ľudských práv, v ďalšom subjekte¹⁵ realizovali výstavu zameranú na holokaust a masové násilie. Žiačka SOŠ¹⁶ sa stala víťazkou krajského kola *Olympiády o ľudských právach*. V 1 gymnáziu¹⁷ sa zapojili do projektu *Amnesty International*, v ďalšom subjekte¹⁸ do projektov *Darček a Erasmus*, v iných SOŠ¹⁹ zabezpečili účasť žiakov na workshopoch *Učíme v globálnych súvislostiach* alebo realizovali projekt *Záložka spája školy* a aktivity podporujúce solidaritu medzi generáciami a multikultúrnu výchovu.

Aj pre žiakov v **Prešovskom kraji** sa každoročne organizovali exkurzie do Osvienčimu, a rôzne školské a mimoškolské aktivity súvisiace s problematikou dodržiavania ľudských práv a slobôd, s prevenciou šikanovania a obchodovania s ľuďmi (*Deň obetí holokaustu a rasového násilia*, *Deň ľudských práv*, *Európsky deň akcie za práva migrantov*). Žiaci SOŠ sa zúčastňovali divadelných a filmových predstavení (*Sofiina voľba*), výchovných koncertov s protidrogovou tematikou, navštevovali domovy dôchodcov.

V **Košickom kraji** výchovu k ľudským právam zabezpečovali prostredníctvom výchovného pôsobenia seminárov, konferencií, prednášok, besied, spoločenských a kultúrnych podujatí, humanitných akcií, exkurzií, podujatí organizovaných Regionálnym centrom mladých v Košiciach (*Nás všetkých sa to týka*, *Každý iný – všetci rovni*). Žiaci SŠ sa zapájali do výchovno-vzdelávacích a medzinárodných projektov s partnerskými školami (*Školské partnerstvá*, *Poznajme sa navzájom*, *SchulBrücke Európa*, *Poznaj svoju minulosť*, *Európa v škole*, *Modelový európsky parlament*). Zúčastnili sa projektu *SME v škole – Od komunizmu k slobode*. Žiaci jedného gymnázia²⁰ boli účastníkmi stretnutia stredoškolákov organizovaného združením *Romano kher – Rómsky dom*, kde získali informácie o svojich právach na vzdelanie podľa medzinárodných deklarácií. Absolvovali súťaže v písaní esejí z oblasti rodovej rovnosti (*Tatko ako mamka, mamka ako tatko*). Niektoré gymnázia²¹ realizovali prednášky a besedy pri príležitosti *Dňa obetí holokaustu* aj s jeho priamymi účastníkmi, spoločne pátrali po deťoch holokaustu. Vybraní žiaci sa zúčastnili podujatia *Živé knižnice* – stretnutie s mladými ľuďmi, ktorí čelili rôznym spoločenským predsudkom. V rámci podujatia *Street law* sa oboznámili so základmi občianskeho, obchodného, rodinného, trestného a pracovného práva. Niektorí žiaci boli účastníkmi simulovaných súdnych procesov alebo boli účastníkmi študentských komunálnych volieb organizovaných *Inštitútom pre verejné otázky*.

Hodnotenie úrovne dosiahnutých výsledkov žiakov v predmete občianska náuka

Testovania sa v **35 gymnáziách** zúčastnilo **691** žiakov 4. ročníka, z nich bolo **469** žiakov štátnych škôl, **185** cirkevných a **37** žiakov súkromných škôl. Počet žiakov 4. ročníka, ktorí sa zúčastnili administrovania testu v mestských školách, bol **665** a vo vidieckych školách **26**. V školách s vyučovacím jazykom maďarským písalo test **13** žiakov, v školách s vyučovacím jazykom slovenským a maďarským **20** a v školách s vyučovacím jazykom slovenským **658**. V **45 SOŠ** sa testovania zúčastnilo **858** žiakov, z nich **756** v štátnych a **102** v súkromných školách. Počet žiakov, ktorí sa zúčastnili administrovania testu v mestských školách, bol **837** a vo vidieckych **21**. Všetky SOŠ mali vyučovací jazyk slovenský.

¹⁵ SOŠ hutnícka Železiarne Podbrezová, Družby 554/64, Podbrezová

¹⁶ SOŠ drevárska, Lučenecká cesta 2193/17, Zvolen

¹⁷ Gymnázium Andreja Sládkoviča, Komenského 18, Banská Bystrica

¹⁸ Katolícke gymnázium Štefana Moysesu, Hurbanova 9, Banská Bystrica

¹⁹ Gymnázium Františka Švantnera, Bernolákova 9, Nová Baňa; Gymnázium Boženy Slančíkovej Timravy, Haličská cesta 9, Lučenec

²⁰ Gymnázium P. Horova, Masarykova 1, Michalovce

²¹ Gymnázium M. R. Štefánika, Nám. L. Novomeského 4, Košice; Gymnázium, SNP 1, Gelnica; Gymnázium, Školská 7, Spišská Nová Ves; Spojená škola sv. Košických mučeníkov, Čordákova 50, Košice

Uplatnený vedomostný test pre žiakov záverečného ročníka gymnázií a SOŠ bol rovnaký ako test zadávaný v školských rokoch 2007/2008, 2010/2011 a 2012/2013. Hlavným dôvodom uplatnenia zhodného testu bola požiadavka komparácie stavu a úrovne vedomostí žiakov vzdelávaných podľa nových ŠkVP so stavom a úrovňou vedomostí žiakov vzdelávaných podľa v tom čase platných učebných osnov občianskej náuky/náuky o spoločnosti. Test sa žiakom zadával v printovej podobe v testovej forme A/B, čas na jeho vypracovanie bol stanovený na 30 minút. Úlohy v teste (25 uzavretých úloh s výberom odpovedí) mapovali osvojené vedomosti, sociálne zručnosti a postoje žiakov potrebné pri uplatňovaní ľudských práv v konkrétnych životných situáciách. Prvá časť obsahovala 11 úloh z tematického celku Ústava SR a základné ľudské práva, medzinárodné organizácie a inštitúcie. Druhá časť testu obsahovala 14 úloh a žiaci mali ich vyriešením preukázať osvojené vedomosti, zručnosti a postoje z oblasti uplatňovania a ochrany ľudských práv v praxi. Úspešnosť žiakov sa posudzovala podľa nezmenených kritérií, ktoré stanovil ŠPÚ: <0 % – 39 %) slabá úroveň, <40 % – 59 %) priemerná úroveň, <60 % – 100 %> dobrá úroveň.

V časti **základné vedomosti** dosiahli žiaci gymnázií celkovú úspešnosť **68,70 %**, čím preukázali **dobré teoretické vedomosti** v oblasti ľudských práv (tabuľka č. 2). Žiaci SOŠ dosiahli celkovú úspešnosť **59,20%**, preukázali **priemerné teoretické vedomosti**. Úlohy v druhej časti testu **praktická aplikácia teoretických poznatkov** mali prevažne podobu modelových situácií. V tejto časti testu preukázali žiaci gymnázií **dobré praktické vedomosti**, dosiahli úspešnosť **71,30 %**. Žiaci SOŠ dosiahli úspešnosť **65,20 %**, preukázali rovnako **dobré praktické vedomosti** (tabuľka č. 2).

V oboch častiach testu boli žiaci gymnázií úspešnejší ako žiaci SOŠ. Spomedzi všetkých testovaných žiakov stredných škôl z jednotlivých krajov SR boli v teste v časti **základné vedomosti** najúspešnejší žiaci gymnázií Prešovského kraja a v časti **praktická aplikácia teoretických poznatkov** žiaci gymnázií v Košickom kraji (tabuľky č. 3 a 4).

Tabuľka č. 2 Prehľad úspešnosť žiakov SŠ v jednotlivých krajoch SR v %

Kraj	Počet žiakov G	Základné vedomosti (%)	Praktická aplikácia teoretických poznatkov (%)	Počet žiakov SOŠ	Základné vedomosti (%)	Praktická aplikácia teoretických poznatkov (%)
Bratislavský	115	69,1	71,4	55	61,4	65,0
Trnavský	41	69,0	71,1	124	57,9	63,7
Trenčiansky	72	67,0	70,7	142	58,9	65,8
Nitriansky	94	66,8	71,3	78	62,1	65,2
Žilinský	87	69,4	71,6	121	59,8	65,3
Banskobystrický	84	67,4	71,5	121	61,0	66,1
Prešovský	98	72,2	70,8	118	54,9	63,3
Košický	100	68,2	71,8	99	59,7	67,2
Úspešnosť v SR (%)	691	68,7	71,3	858	59,2	65,2

Z dôvodu výrazne nižšieho počtu žiakov, ktorí sa zúčastnili testovania v cirkevných a v súkromných školách nemožno porovnávať ich dosiahnutú úspešnosť v teste s výsledkami žiakov v štátnych školách. Z rovnakého dôvodu nebola porovnaná dosiahnutá úspešnosť žiakov v školách s VJM a VJS a v školách so sídlom v meste a na vidieku.

Tabuľka č. 3 Prehľad úspešnosti žiakov gymnázií v teste podľa zriaďovateľa, sídla a vyučovacieho jazyka

G		Počet škôl	Počet žiakov	Úspešnosť žiakov v teste z občianskej náuky 4. ročník	
				Základné vedomosti v %	Praktická aplikácia teoretických poznatkov v %
Zriaďovateľ	štátne	22	469	68,9	71,6
	cirkevné	10	185	68,8	71,1
	súkromné	3	37	66,0	69,0
Sídlo	mesto	35	691	68,7	71,3
	vidiek	0	0	–	–
Vyučovací jazyk	VJS	33	658	68,8	71,4
	VJM	2	33	66,9	68,9

Tabuľka č. 4 Prehľad úspešnosti žiakov SOŠ v teste podľa zriaďovateľa, sídla a vyučovacieho jazyka

SOŠ		Počet škôl	Počet žiakov	Úspešnosť žiakov v teste z občianskej náuky 3. alebo 4. ročník	
				Základné vedomosti v %	Praktická aplikácia teoretických poznatkov v %
Zriaďovateľ	štátne	38	756	59,1	65,1
	cirkevné	0	0	–	–
	súkromné	7	102	59,8	65,8
Sídlo	mesto	44	837	59,1	65,2
	vidiek	1	21	60,6	66,0
Vyučovací jazyk	VJS	45	858	59,2	65,2
	VJM	0	0	–	–

Žiaci SŠ v otázkach zameraných na poznanie základných ľudských práv a slobôd zakotvených v 2. hlave Ústavy SR a v otázkach o systéme fungovania inštitúcií Európskej únie dosiahli priemernú až dobrú úroveň. Menej poznali medzinárodné dokumenty a medzinárodné inštitúcie, organizácie, ktoré ochraňujú ľudské práva. V časti **základné vedomosti** bola pre väčšinu testovaných žiakov **najťažšia** úloha týkajúca sa poznatkov o dokumentoch prijatých na pôde Rady Európy. Úspešnosť riešenia úlohy bola nízka na gymnáziách – 39,7 % aj v SOŠ – 30,2 %. Druhou pomerne ťažkou úlohou bola pre žiakov úloha, v ktorej mali priradiť k logám medzinárodné organizácie ochraňujúce ľudské práva. Väčšina žiakov nepoznala logo medzinárodnej organizácie UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees – Úrad Vysokého komisára Organizácie Spojených národov pre utečencov), ďalej nepoznali logo Amnesty International a tiež Logo Rady Európy. **Najľahšou** bola úloha týkajúca sa vysvetlenia pojmu tolerancia (úspešnosť v riešení žiakov gymnázií – 86,0 % a žiakov SOŠ – 91,1 %). Vyššiu úspešnosť (na gymnáziách nad 87 % a v SOŠ nad 74 %) dosiahli žiaci pri párovaní pojmov (predsudok, xenofóbia, rasizmus, diskriminácia) s ich charakteristikami.

V časti **praktická aplikácia teoretických poznatkov** mali žiaci preukázať svoje vedomosti pri objasňovaní práv a zákonitostí v demokratickej spoločnosti, preukázať schopnosť orientovať sa v základných právnych dokumentoch, charakterizovať ľudsko-právne pojmy, rozlišovať ich a uplatňovať v reálnych situáciách. V tejto časti testu bola **najťažšia** úloha zameraná na uplatnenie základných práv a slobôd v reálnej situácii (úspešnosť v riešení žiakov gymnázií – 42,7 % a žiakov SOŠ – 24,1 %). Druhou, pomerne ťažkou úlohou, bol výber správnej podmienky na prijatie sťažnosti podanej na Európsky súd pre ľudské práva.

Najľahšou, podľa výsledkov testov (správne odpovedalo 98 % žiakov gymnázií a 95 % žiakov SOŠ), bola úloha zameraná na priradovanie práv zaručených Ústavou SR k povinnostiam, ktoré boli vyjadrené výrokmi (zavedenie štátneho jazyka ako povinného

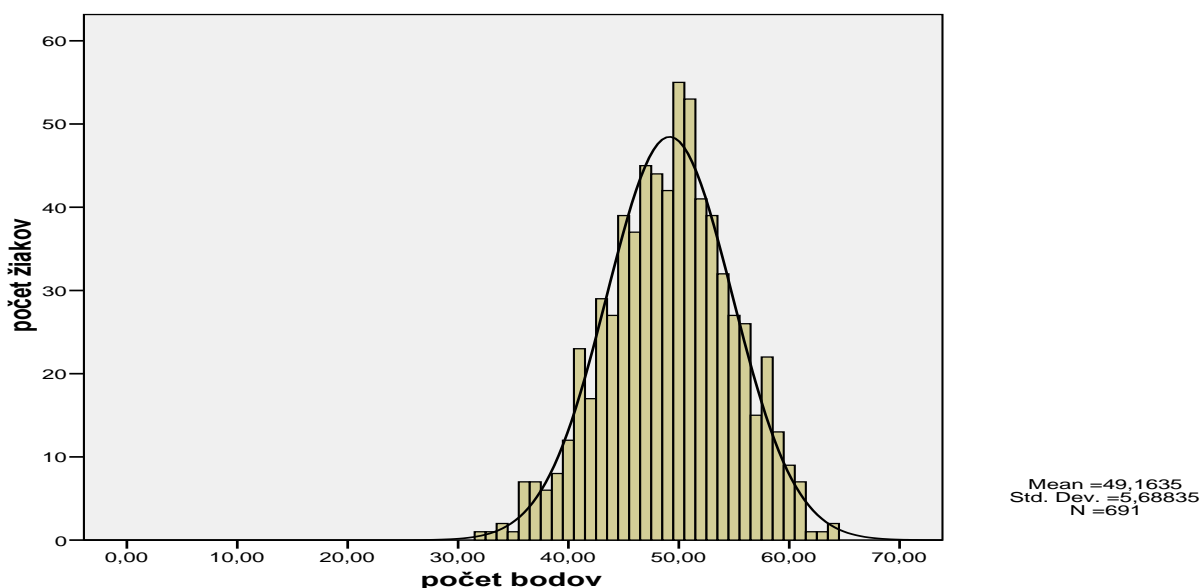
vyučovacieho predmetu do národnostných škôl; neposmievať sa žiadnym náboženským úkonom...).

Zhodnotenie výsledkov testu

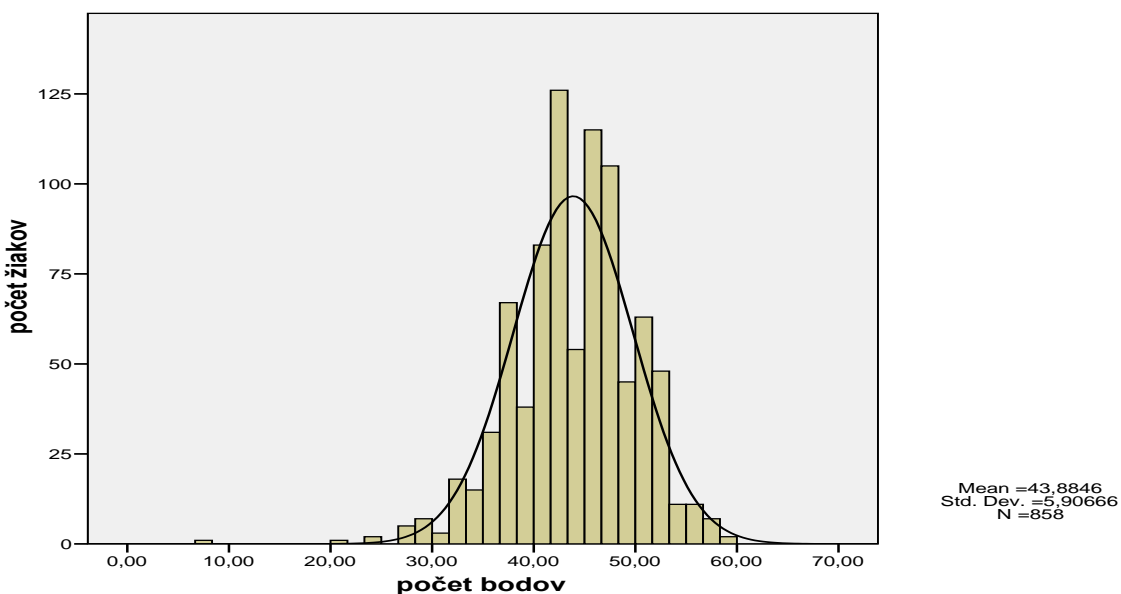
Žiaci gymnázií získali v teste priemerné skóre 49,16 bodov (graf č. 5). Najnižší počet bodov (0) a maximálny počet bodov (70) nezískal ani jeden žiak. Najnižší počet bodov (32) získal 1 žiak a najvyšší počet bodov (64) získali 2 žiaci. Priemernú úspešnosť (počet bodov 32 až 41) malo 68 žiakov. Dobrú úspešnosť (počet bodov 42 a viac) dosiahlo 623 žiakov.

Žiaci SOŠ získali v teste priemerné skóre 43,88 bodov (graf č. 6). Najnižší počet bodov (0) a maximálny počet bodov (70) nezískal ani jeden žiak. Najnižší počet bodov (8) získal 1 žiak a rovnako 1 žiak získal najvyšší počet bodov (60). Slabú úspešnosť mali 4 žiaci, získali menej ako 27 bodov. Priemernú úspešnosť (počet bodov 32 až 41) dosiahlo 267 žiakov a dobrú úspešnosť (vyšší počet bodov ako 42) dosiahlo 587 žiakov.

Graf č. 5 Gymnázia - počet žiakov a počet získaných bodov v teste

Graf č. 6 SOŠ - počet žiakov a počet získaných bodov v teste

Porovnanie dosiahnutej úspešnosti žiakov v teste s meraniami v predchádzajúcich školských rokoch

Vo všetkých krajoch SR a pri každom zo štyroch cyklov monitorovania dosiahli žiaci SŠ lepšie výsledky v druhej časti testu – praktická aplikácia teoretických poznatkov. Rozdiely v úspešnosti žiakov **gymnázií** a **SOŠ** v jednotlivých cykloch testovania boli málo významné. Najvyššiu priemernú úspešnosť v oboch častiach vedomostného testu dosiahli žiaci v školskom roku 2012/2013 (*tabuľka č. 7*). Na základe výsledkov testovania možno konštatovať, že náročnosť testu bola pre meranú skupinu žiakov SŠ mierne poddimenzovaná, rovnako ako stanovené kritériá na posudzovanie úspešnosti žiakov.

Tabuľka č. 7 Prehľad úspešnosti žiakov SŠ (spolu G a SOŠ)

Cyklus testovania	Počet škôl	Počet žiakov	Úspešnosť žiakov v teste z občianskej náuky v %	
			Základné vedomosti	Praktická aplikácia
2007/2008	117	3 166	65,1	66,8
2010/2011	80	2 104	64,9	67,8
2012/2013	80	2 260	66,0	69,1
2015/2016	80	1 549	64,0	68,3

Vyhodnotenie dotazníka o extrémizme

Cieľom administrácie dotazníka bolo získať informácie o šírení a propagácii symbolov extrémizmu v prostredí triedy alebo školy a spoznať postoje mladých ľudí k extrémizmu a k jeho prejavom. Jednotlivé položky v dotazníku monitorovali zdroje informácií o extrémizme; poznanie symbolov extrémizmu; vzájomné vzťahy žiakov v triednom kolektíve; postavenie žiaka v triede; prejavy intolerancie; postoje respondenta k extrémizmu; možné prejavy extrémizmu u pedagógov školy.

Dotazník o extrémizme sa zadával žiakom triedy **2. ročníka**. Celkovo sa do administrovania dotazníka zapojilo **1 575** respondentov, z nich bolo **666** z gymnázií a **909** zo stredných odborných škôl (*tabuľky č. 8, 9*). V štátnych školách sa administrovania dotazníka zúčastnilo **1 257** žiakov, v cirkevných **153** a v súkromných školách **165**. V školách so sídlom v meste dotazník vypísalo **1 560** žiakov a so sídlom na vidieku **15**. Dotazník bol zadávaný aj **28** respondentom v školách s vyučovacím jazykom maďarským (ďalej VJM).

Tabuľka č. 8 Prehľad o počte respondentov na gymnáziách v SR

G		Počet škôl	Počet respondentov
Zriad'ovateľ	štátne	22	476
	cirkevné	10	153
	súkromné	3	37
Sídlo	mesto	35	666
	vidiek	0	0
Vyučovací jazyk	VJS	33	576
	VJM	2	28

Tabuľka č. 9 Prehľad o počte respondentov v SOŠ v SR

SOŠ		Počet škôl	Počet respondentov
Zriad'ovateľ	štátne	38	781
	cirkevné	0	0
	súkromné	7	128
Sídlo	mesto	44	894
	vidiek	1	15
Vyučovací jazyk	VJS	45	909
	VJM	0	0

Zdroje informácií o extrémizme

Za najčastejší zdroj informácií o extrémizme považovali žiaci SŠ zhodne vo všetkých krajoch SR **televíziu, rozhlas** – 78,98 %, na druhé mieste v poradí posunuli **internet** – 65,33 % (tabuľka č. 10). Ako tretí dôležitý zdroj poznatkov vybrali žiaci **školu** – 35,21 % a na štvrtú priečku zaradili časopisy, knihy. Za ďalší zdroj informácií o extrémizme označilo 21,82 % žiakov **ulicu** (najviac v Bratislavskom kraji – 30,22 % a v Košickom kraji – 27,05 %). Dotazník s podobnými otázkami bol zadávaný takmer rovnako veľkej skupine žiakov 8. ročníkov základných škôl a nimi zostavené poradie zdrojov informácií bolo na prvých piatich miestach zhodné s odpoveďami žiakov SŠ. Poradie dôležitostí ďalších zdrojov informácií sa už mierne líšilo. Žiaci stredných škôl uprednostnili získavanie nových informácií od **kamarátov** – 10,98 % (najviac v Košickom kraji – 15,39 % a najmenej v Nitrianskom kraji – 4,65 %), viac ako 9 % uviedlo, že malo s extrémizmom aj **osobnú skúsenosť** a len 7,57 % nadobudlo dostatok informácií súvisiacich s extrémizmom od rodičov. S extrémizmom sa doposiaľ **vôbec nestretlo** 4,32 % respondentov. Rodina – **rozhovory detí s rodičmi** sa umiestnila až na ôsmom mieste, nižšie ako **ulica** či **kamarát**. Vzťahy medzi rodinou a dospelým mladým človekom majú dynamický charakter, rodina už v jeho živote nezaujíma primárne postavenie. Význam skupiny vrstovníkov narastá, dominuje v období dospievania. V prípade že vlastná rodina mladého človeka menej akceptuje, dostáva sa pod väčší vplyv rovesníkov a sociálnych skupín. U mladých ľudí, preberajúcich zodpovednosť samostatne sa starať o svoje vlastné potreby, môže dôjsť pri silnom vplyve ulice a kamarátov aj k neželateľnému rizikovému formovaniu vlastnej identity.

Tabuľka č. 10 Zdroje informácií o extrémizme

Počet respondentov	1575
Zdroj informácií	žiakov G a SOŠ
televízia/rozhlas	78,98 %
internet	65,33 %
škola	35,21 %
časopisy, knihy	22,39 %
ulica	21,82 %
kamarát	10,98 %
osobná skúsenosť	9,18 %
rodina	7,57 %
nestretol som sa takýmito informáciami	4,32 %
iný zdroj	1,32 %

Pri každej položke dotazníka mali respondenti možnosť výberu aj voľnej odpovede. Niekoľko žiakov uviedlo, že internetové stránky, ktoré sa venujú extrémizmu, poznajú (napr. stránku *darkweb*), ďalší respondent napísal, že *o extrémizme sa dozvedel, keď kamaráta napadli muži s vyholenými hlavami*.

Symboly a prejavy extrémizmu v komunite školy

Prostredníctvom druhej položky v dotazníku sa sledoval výskyt šírenia symbolov a prejavov extrémizmu (nosenie charakteristického oblečenia s rôznymi nápismi, nosenie maskáčov, bombérov) v prostredí školy. Z oslovených žiakov gymnázií sa v triede alebo v škole s takýmto prejavom nikdy nestretla viac ako štvrtina respondentov, v SOŠ viac ako pätina, **často sa stretlo 17 % respondentov a niekedy viac ako polovica z 1 575 opýtaných žiakov** (tabuľka č. 11). Rozdiely medzi odpoveďami žiakov cirkevných, štátnych a súkromných škôl, mestských a vidieckych boli zanedbateľné. V Trnavskom kraji sa so symbolmi extrémizmu v triede alebo v škole stretlo často alebo niekedy až 84 % žiakov stredných škôl.

Tabuľka č. 11 Symboly a prejavy extrémizmu v SŠ školách

Symboly a prejavy extrémizmu	Gymnázia (%)			Stredné odborné školy (%)		
	často	niekedy	nikdy	často	niekedy	nikdy
nosenie oblečenia...	15,02	56,16	28,53	19,47	57,65	22,55
prejav intolerancie...	15,17	52,85	31,83	15,62	53,47	30,58
negatívne vyjadrovanie sa j rase, národu...	16,52	47,75	35,59	21,23	47,96	30,58
distribúovanie propagačných materiálov	3,15	19,67	77,18	4,51	26,73	68,32
nosenie zbraní	7,81	33,93	58,26	12,43	40,70	46,53

Ďalší z prejavov extrémizmu, ktorý bol v dotazníku monitorovaný, súvisel s **prejavom intolerancie a nenávisťou k ľuďom s iným názorom**. S takýmto správaním spolužiakov sa **nikdy nestretla** tretina žiakov a viac ako polovica (59 %) žiakov gymnázií a SOŠ sa s podobným prejavom v škole stretla. S intoleranciou a nenávisťou k ľuďom s iným názorom sa najčastejšie stretávali žiaci SŠ v Bratislavskom kraji a najmenej žiaci Prešovského kraja.

S **negatívnym vyjadrením k rase a k národu**, burcovaním proti Židom a Maďarom sa v škole **nikdy nestretla** viac ako tretina stredoškolákov. Ostatní podobné vyjadrovanie v škole alebo v triede počuli **niekedy** (52 %) a **často** (15 %). Na túto otázku odpovedali respondenti vo všetkých krajoch SR približne rovnako, od priemeru sa líšili najviac odpovede žiakov gymnázií v Žilinskom kraji, kde až 51 respondentov z 90-tich uviedlo, že sa niekedy takto správajú niektorí z ich spolužiakov.

S **distribúovaním materiálov propagujúcich extrémizmus** (letáky, plagáty, nálepky, nášivky, tričká, CD) sa v škole alebo v triede **nikdy nestretli** takmer tri štvrtiny opýtaných žiakov (72 %). Svedkami propagovania extrémizmu takýmto spôsobom bola necelá tretina respondentov (28 %). Najčastejšie sa s propagáciou materiálov podporujúcich idey extrémizmu stretávali žiaci SOŠ Prešovského (37 %), Košického (34 %) a Banskobystrického kraja (33 %). Propagovanie extrémizmu sa prejavilo aj na cirkevných gymnáziách, čo potvrdilo 20 % respondentov.

S **vlastníctvom rôznych zbraní** (boxery, nožiky, paralyzujúce a slzné plyny...) sa v prostredí školy **nikdy** nestretlo 52 % respondentov a možnosti **často** a **niekedy** uviedla viac ako polovica. Najčastejšie sa vlastníctvom nožíkov či paralyzujúcich a slzných plynov stretli žiaci SOŠ v Bratislavskom (67 %) a v Banskobystrickom kraji (66 %). Žiaci cirkevných a súkromných gymnázií uviedli, že sa s takýmto prejavom extrémizmu stretli niekedy (30 %).

Prejavy vulgárneho, ironického či agresívneho správania v komunite triedy, školy

Ďalšia položka v dotazníku bola zameraná na správanie jednotlivcov v triednom kolektíve. Schopnosť jednotlivcov integrovať sa so sociálnym prostredím sa prejavuje tým, ako vie vstupovať do sociálnej interakcie, ako vzniknutú situáciu rieši, aké pozitívne alebo negatívne obranné mechanizmy sa v jeho správaní prejavili. Porovnanie výskytu prejavov nevhodného správania žiakov gymnázií a SOŠ uvádza *tabuľka č. 12*. K najčastejšie sa vyskytujúcim znakom nežiaduceho správania žiakov patrilo **vulgárne vyjadrovanie**. Z celkového počtu **1 575** respondentov sa s takýmto správaním spolužiakov stretlo **často** alebo **niekedy** až **95 %** žiakov cirkevných a štátnych gymnázií a **96 %** žiakov štátnych a súkromných SOŠ. Rovnako sa vysoké percento žiakov stretlo s prejavmi **ironizovania** – viac ako 80 % a **agresivity** – viac ako 50 % u svojich spolužiakov. Viac ako **tretina** žiakov bola **svedkom** ničenia majetku školy alebo iných ľudí.

Tabuľka č. 12 Výskyt prejavov problémového správania jednotlivcov

Prejavy problémového správania žiakov	Gymnázia (%)			Stredné odborné školy (%)		
	často	niekedy	nikdy	často	niekedy	nikdy
vulgárne nadávanie	50,00	44,89	5,11	59,85	36,30	3,74
ironizovanie spolužiakov/učiteľov	34,38	51,80	13,51	23,10	57,10	19,47
agresívne správanie	5,26	45,80	48,95	7,92	51,16	40,70
vyhrážanie sa	3,00	19,07	77,93	2,75	26,51	70,41
ničenie osobných vecí spolužiakov	1,65	13,81	84,53	1,98	16,94	80,75
vymáhanie vecí	1,65	16,37	81,38	2,09	18,59	78,55
ničenie majetku školy/iných ľudí	3,00	27,93	68,77	2,97	30,47	66,01

Klíma triedy

V nasledujúcej položke mohli respondenti charakterizovať triedny kolektív. V tabuľka č. 13 je porovnanie triednych kolektívov tak, ako ich uviedli žiaci gymnázií, SOŠ a žiaci ZŠ. Vo všetkých sledovaných školách identifikovali žiaci vyšší počet rovesníkov s nevhodnými prejavmi v správaní. Ich počet bol výrazne vyšší v ZŠ, čo potvrdzuje skutočnosť, že pre 12 – 15 ročných žiakov nastáva významné posilňovanie vplyvu rovesníckych skupín na jednotlivca a zároveň klesá výchovný vplyv rodiny a školy, zároveň možno badať častejšie prejavy disociaľneho správania jednotlivcov. Zistenia tiež poukazujú na zvyšujúce sa zastúpenie žiakov v triedach na gymnáziách a v SOŠ, ktorí sú outsidersi a zostávajú osamotení.

Tabuľka č. 13 Zloženie a vzťahy medzi žiakmi v triednom kolektíve

Triedny kolektív tvoria	Gymnázia (%)	Stredné odborné školy (%)	Základné školy (%)
žiaci vzbudzujú strach, rešpekt	33,03	36,96	40,86
žiaci konfliktne sa správajúci	10,06	15,51	24,52
žiaci autoritatívni	25,53	21,67	19,28
žiaci impulzívni, vznetliví	28,53	28,71	29,76
žiaci búriaci sa proti autoritám	18,77	19,80	18,04
žiaci outsidersi	35,29	34,98	29,92
iní	23,57	15,07	11,95

Respondenti využili možnosť voľného vyjadrenia k vzťahom so spolužiakmi v triednych kolektívoch. V SOŠ prevažovali pozitívne vyjadrenia, ojedinele žiaci opisovali výskyt konkrétnych disociaľnych prejavov v správaní spolužiakov (... žiaci sú sebaistí, drzí, ale aj vďační a pokorní, niektorí potrebujú byť stredobodom pozornosti...; ... v triede sú občas problémy, ale sa vyriešia, len jedna osoba to tu komanduje...; ... naša trieda je ako iné, vulgarizmy, drzosť, nedisciplinovanosť, ale našťastie žiaden extrém...; ... v triede sú niektorí žiaci príliš sexuálne skúsení do takej miery, že často počujem veci, ktoré nechcem...). Žiaci gymnázií v 140 voľných odpovediach napr. uviedli: ... v triede sú žiaci rozdelení na skupinky a každá má svojho lídra, ktorý sa stará o poriadok v skupinke...; ... v triede sú žiaci, ktorí občas znepríjemňujú život, ale človek si časom zvykne...; ... tým, že nás je v triede tak málo, nemáme potrebu hádať sa...; niektorí žiaci sú šikanovaní...; ... je tu pár konfliktných samotárov...; ... v triede sú alkoholici...; sme výborný kolektív, spolu sa zabávame o všetkom diskutujeme...

Prejavy intolerancie

Ďalší okruh otázok bol zameraný na mapovanie rozšírenosti predsudkov, prejavov intolerantného zmýšľania vo vedomí žiakov stredných škôl voči niektorým vybraným skupinám (tabuľky č. 14, 15). Významné rozdiely medzi odpoveďami žiakov gymnázií a SOŠ neboli zistené.

Tabuľka č. 14 Výber spolužiaka na G

Prekáža mi	Áno (%)	Skôr áno (%)	Skôr nie (%)	Nie (%)
iné štátne príslušenstvo	1,05	1,05	10,81	86,64
iná národnosť	1,80	2,40	16,37	78,83
fyzické postihnutie	1,95	4,65	18,47	74,47
iné náboženstvo	3,00	4,80	21,62	70,27
iná rasa	2,25	7,21	22,22	68,02
mentálne postihnutie	4,35	13,96	28,83	52,40
iná sexuálna orientácia	15,92	15,32	22,22	45,65

Tabuľka č. 15 Výber spolužiaka v SOŠ

Prekáža mi	Áno (%)	Skôr áno (%)	Skôr nie (%)	Nie (%)
iné štátne príslušenstvo	1,76	1,98	14,41	81,52
fyzické postihnutie	1,10	4,40	22,00	72,39
iná národnosť	2,20	4,62	23,54	69,31
iné náboženstvo	3,19	4,29	19,36	72,94
iná rasa	4,84	8,25	26,07	60,51
mentálne postihnutie	3,30	13,31	24,09	59,19
iná sexuálna orientácia	18,70	15,73	18,48	46,64

Na základe odpovedí respondentov možno vzťahy medzi žiakmi v triedach hodnotiť ako priateľské s primeranou mierou tolerancie k určitým skupinám rovesníkov. Respondentom by rozhodne neprekážalo mať za spolužiaka žiaka iného štátneho príslušenstva, žiaka fyzicky postihnutého, žiaka inej národnosti alebo iného náboženstva. Výhrady by mali voči spolužiakovi inej rasy (áno, skôr áno – **13 %**), nižšiu mieru tolerancie prejavili voči mentálne postihnutému spolužiakovi (áno, skôr áno – **16,60 %**) a ešte vyššie percento žiakov (áno, skôr áno – **35 %**) by malo problém akceptovať spolužiaka s inou sexuálnou orientáciou. V otázke homosexuality boli žiaci stredných škôl liberálnejší ako žiaci základných škôl. Inak orientovaný spolužiak by najmenej prekážal žiakom SOŠ (7,28 %) v Bratislavskom a žiakom gymnázií (19 %) v Nitrianskom kraji. Najviac by prekážal žiakom SOŠ (51 %) v Banskobystrickom a žiakom gymnázií (49 %) v Prešovskom kraji. Z odpovedí respondentov vyplýva, že sa v školách preventívne programy k téme rodovej rovnosti a diskriminácie na základe sexuálnej orientácie realizovali nedôsledne.

Predpokladané dôvody, prečo sa mladí ľudia mohli stať extrémistami

Poradie dôvodov, prečo sa mladí ľudia mohli stať extrémistami, bolo zostavené z ponúkaných možností inklinovania k problémovej skupine tak, ako ich vo svojich odpovediach preferovali žiaci (tabuľka č. 16). Za najvýznamnejší dôvod považovali najmä *túžbu vyjadriť svoj názor a obklopiť sa ľuďmi s podobným názorom* (51 %), nasledovala *zlá osobná skúsenosť s človekom inej rasy* (47 %) a ako tretí dôležitý dôvod vybrali *robiť zakázané veci* (44 %). Žiaci SŠ na rozdiel od žiakov ZŠ dôvod byť *IN, byť COOL* odsunuli z prvého miesta na šiestu pozíciu a vyššie posunuli najmä tie dôvody, ktoré vyjadrovali ich túžbu byť autonómnejší vo svojom konaní, túžbu byť vypočutý a zároveň túžbu búriť sa voči autoritám či normám správania. Sympatie/antipatie mladých ľudí k extrémizmu zdôvodňovali žiaci gymnázií vo voľných odpovediach nasledovne: ... *bola som jednou z nich, chcú si dokázať, že sú lepší, aj keď to nie je pravda...*; ... *potreba vyjadriť nesúhlas so systémom, často aj mylne označovaná za extrémizmus...*; ... *psychologicky zvrátená potreba robiť zlo...*; ... *finančné problémy v rodine...*; ... *vidia to v televízii, počujú o tom v rozhlase, čítajú to v novinách...*; ... *nepostačujúca rodinná výchova...*; ... *náboženské presvedčenie o usporiadaní sveta...*; ... *sú deprimovaní životom, životnými neúspechmi...*; ... *potreba kompenzovať svoje*

problémy, skrývať svoje slabiny...; ... manipulácia zo strany nadradeného spolužiaka, ktorý inklinuje k extrémizmu...; ... osobne som bol Rómami okradnutý, zmlátený, šikanovaný a zabili mi mačku – mám predsudky, ale nie som extrémista... K podnetom, aby učitelia občianskej náuky, triedni učitelia, výchovní poradcovia či koordinátori prevencie cielene plánovali zameranie a výber preventívnych programov patrili výroky žiakov SOŠ: ...dnešná mládež ani nevie prečo to robí, jednoducho sa pridá lebo si myslí, že je to dobré...; ... ja osobne sa bojím islamistov, nechcem mať bombového suseda...; ... mám osobné skúsenosti, veľa kamarátov raz po šikanovaní Rómami sa pridalo k neonacistom do rôznych spolkov...; ... neistota v krajine, nenájde si prácu, byt, tak sa snaží hľadať aspoň takto zmysel života...; ... proste chcú robiť ostatným zle...

Tabuľka č. 16 Dôvod, prečo by som sa mohol stať extrémistom

P. č.	Dôvody	Počet respondentov 1 575
1.	túžba vyjadriť svoj názor...	51,04
2.	zlá osobná skúsenosť s človekom inej rasy	47,36
3.	robiť zakázané veci	44,06
4.	negatívna skúsenosť zo šikanovania	43,61
5.	potreba patriť do skupiny seberovných	42,47
6.	byť IN, byť COOL	40,95
7.	zažiť adrenalin, robiť nebezpečné...	33,20
8.	vyjadrenie vzbury proti...	26,98
9.	potreba mať silného vodcu	17,84
10.	nájsť zmysel živote	14,60
11.	neviem posúdiť	6,79
12.	podriadiť sa disciplíne	5,01
13.	iné	4,88

Prečo sa mladí ľudia stávajú členmi extrémistických skupín

Ďalšia otázka smerovala k zisteniu, čo motivuje mladých ľudí patriť do nejakej skupiny/stať sa členom extrémistickej skupiny. Ak sa mladý človek necíti akceptovaný svojimi rodičmi, svojimi vrstovníkmi zažíva pocit odcudzenia, neprijatia, nepochopenia. Aj keď rodina zohráva v jeho živote dôležitú úlohu, prioritu majú rovesnícke vzťahy formujúce sa v rôznych skupinách či zoskupeniach. Poradie motívov/podnetov bolo vytvorené na základe odpovedí 1 575 respondentov (tabuľka č. 17). Najviac z nich sa domnievalo, že najsilnejší motív stať sa členom extrémistických skupín je *túžba niekam patriť* (57,59 %), ďalej *získať si rešpekt a obdiv spolužiakov* (49,71 %), *hľadať náhradu za vlastnú nefungujúcu rodinu* (42,90 %). Zoradenie motívov na základe odpovedí žiakov ZŠ bolo na prvých dvoch miestach zhodné s poradím zostaveným žiakmi SŠ. Poradie na ďalších miestach už bolo odlišné. Žiaci SŠ považovali za pomerne silný motív, aby mladý človek vstúpil do extrémistickej skupiny, najmä negatívny vplyv rozvráteného rodinného prostredia (42,90 %). Voľných odpovedí k tejto položke dotazníka bolo málo, ale niektoré z nich boli značne výpovedné (*... nechcú byť ako ovce, ktorým vnucujú názory médiá, ktoré sú zmanipulované...; ... chcú demokraciu takú, aká má byť...; ... myslia si, že oni sú čistí a dokonalí a majú právo žiť...; ... XY ľudí má XY dôvodov...; ... nenechať si stúpať po hlave...).*

Tabuľka č. 17 Motívy, prečo vstupujú mladí ľudia do extrémistických skupín

P. č.	Motív	Počet respondentov 1 575
1.	túžba niekam patriť	61,96
2.	získať rešpekt a obdiv....	49,71
3.	hľadá náhradu za vlastnú nefungujúcu rodinu	42,90
4.	snaha vyrovnat' sa kamarátom, ktorých uznáva	35,80
5.	túžba byť taký ako väčšina kamarátov	32,12
6.	býť v prostredí, v ktorom sa pohybujú obdivovaní	31,30
7.	negatívna osobná skúsenosť so šikanovaním	30,53
8.	túžba byť iný ako ostatní	30,47
9.	sociálna neistota v rodine	29,52
10.	deprimovanosť z neúspešnosti v škole	21,14
11.	strach z nich	15,30
12.	navádzanie ostatných	9,39
13.	vyplniť si voľný čas	7,30
14.	neviem	6,73
15.	iné	2,98

Pedagógovia a extrémizmus

Pedagogickí zamestnanci, triedni učitelia, výchovní poradcovia či školskí psychológovia sa často dostávajú do výchovne náročných situácií, v ktorých ich odborné vedomosti a praktická pedagogická skúsenosť často nestačia na to, aby ich primerane a k spokojnosti všetkých zainteresovaných strán zvládli. Zvolený postup riešenia výchovných situácií závisí od klímy školy, mikrosociálneho prostredia školskej triedy, od postavenia žiaka v komunite triedy. Ak pedagóg nezvolí správny postup, vhodnú výchovnú intervenciu, nezaujme tolerantný, ale naopak negatívny postoj k žiakom, neodstráni zdroje konfliktov. Výchovno-vzdelávacia činnosť učiteľov je žiakmi a ich zákonnými zástupcami pozorne sledovaná a hodnotená. Väčšina pedagógov v monitorovaných školách, podľa výpovedí žiakov, prispievala k vytváraniu atmosféry vzájomnej ústretovosti, dôvery a úcty. Ojedinele neboli niektorí z nich svojim profesijným a osobným životom pre žiakov pozitívnym vzorom. Viac ako **17%** – čo predstavuje 232 respondentov, z nich 136 zo SOŠ a 96 z gymnázií uviedlo, že boli v škole pedagógovia, ktorí mali sklony ironizovať žiacke výkony (konkrétne na hodinách slovenského jazyka a literatúry), nevhodne sa o niektorých žiakoch vyjadrovať, mali sklony zosmiešňovať ich, prejavovali negatívny postoj k imigrantom. Podľa **7 %** respondentov sa učitelia podobne negatívne vyjadrovali aj na sociálnych sieťach (tabuľka č. 18). Počet respondentov v SŠ s takouto skúsenosťou bol nižší ako počet respondentov v ZŠ (21,74 %).

Tabuľka č. 18 Pedagógovia a prejavy extrémizmu

Pedagógovia a prejavy extrémizmu	Počet respondentov		
	Spolu (1 575) %	Gymnázia (909) %	SOŠ (666) %
v škole na vyučovacej hodine	9,26	8,41	9,90
v škole mimo vyučovania	7,87	7,51	9,24
na facebooku	7,04	6,76	7,26
iné	2,34	2,40	2,31

Závery

Gymnázia a stredné odborné školy boli v procese edukácie žiakov otvorené k prijímaniu nových stratégií, služieb a inovácií, preukázali svoju otvorenosť a ochotu neodkladne reagovať na aktuálne výchovno-vzdelávacie problémy. Ciele stanovené v školských programoch smerovali k zabezpečeniu kvalitného vzdelávania v duchu nových trendov, boli zamerané na motiváciu žiakov k aktívnej ochrane ľudských práv, k formovaniu pozitívnej

hodnotovej orientácie, sociálneho cítenia a k predchádzaniu negatívnych javov v správaní žiakov. Témy ľudských práv boli zapracované do učebných osnov obsahovo príbuzných predmetov, do plánov práce škôl, do plánov práce výchovných poradcov a koordinátorov prevencie. K zisteným pozitívam v oblasti výchovy a vzdelávania k ľudským právam patrila najmä realizácia rozmanitých aktivít a činností smerujúcich k vytvoreniu priaznivého multikultúrneho prostredia a prostredia bez prejavov intolerancie, rasovej alebo národnostnej neznášanlivosti a k formovaniu kladných hodnotových postojov žiakov. Mimoškolská činnosť v podobe súťaží, besied, charitatívnych i dobrovoľníckych aktivít, zbierok, aktivít spoločenského, kultúrneho, športového a tvorivého charakteru prispievala k formovaniu základných ľudských hodnôt, podporovala profesijný rozvoj žiakov.

Práca výchovných poradcov sa zameriavala na problematiku integrácie žiakov so ŠVVP, na kariérne poradenstvo, na riešenie osobnostných a sociálnych problémov žiakov. Ojedinele bola podstatná časť kompetencií výchovného poradcu prenesená na triednych učiteľov. Vo väčšine škôl koordinátori protidrogovej prevencie monitorovali výskyt negatívnych javov v správaní žiakov a príznakov šikanovania. Niekde komplexnosť prístupu koordinátorov k danej téme oslabovalo monitorovanie len niektorých problematických tried, ročníkov. Vyskytli sa aj školy, ktoré monitoring vôbec nevykonávali a ani ho neplánovali realizovať.

Výsledné hodnotenie vedomostných testov v jednotlivých školských rokoch poukázalo na skutočnosť, že žiaci SOŠ mali slabšie osvojené základné teoretické vedomosti o ľudských právach ako žiaci gymnázií (SOŠ priemerná úroveň – 59,2 % a gymnáziá dobrá úroveň – 69,10 %). Lepšie výsledky dosiahli žiaci SŠ pri riešení modelových situácií (gymnáziá dosiahnutá dobrá úroveň – 71,4 %, SOŠ dosiahnutá dobrá úroveň – 65,2 %).

Zistenia z dotazníkov o extrémizme potvrdili výskyt neetického správania sa žiakov v triede, v škole a výskyt viacerých znakov extrémizmu (nosenie typického oblečenia, distribuovanie propagačných materiálov, nosenie rôznych ostrých kovových predmetov, boxerov, nožíkov...). Ukázali tiež na skutočnosť, že sa nerealizovali cielene zamerané preventívne programy a nesystematicky sa realizovalo monitorovanie zamerané na odhaľovanie negatívnych prejavov v správaní žiakov, čo následne neposkytovalo potrebné podnety na elimináciu nežiaducich prejavov správania. Negatívnym zistením bol najmä vysoký počet respondentov, ktorí sa vyjadrili, že ich rovesníci mali sklony k agresívnemu správaniu, sklony vulgárne nadávať. V školách bol aj vyšší počet jednotlivcov, ktorí nosením typického oblečenia prispievali k propagácii symbolov a prejavov extrémizmu. Respondenti dokázali identifikovať dôvody a motívy inklinovania svojich rovesníkov k extrémizmu. K závažným skutočnostiam patrilo identifikovanie prejavov extrémizmu aj medzi pedagogickými zamestnancami.

Vlastné ciele a stratégie väčšiny škôl uvedené v školskom vzdelávacom programe prezentovali humanistický prístup k výchove a vzdelávaniu s dôrazom na mravnú, prosociálnu a etickú výchovu žiakov. Často boli len formálne definované, učitelia ich nedostatočne implementovali do procesu výchovy a vzdelávania čo sa prejavilo v nižšej dosiahnutej úrovni žiakov vo vedomostnom teste o základných ľudských právach a v postojoch prezentovaných v dotazníku k extrémizmu.

Pedagogickí zamestnanci gymnázií a SOŠ boli podrobne oboznámení s konkrétnymi pozitívnymi i negatívnymi zisteniami Štátnej školskej inšpekcie z vykonanej kontroly stavu a úrovne implementácie výchovy a vzdelávania k ľudským právam do výchovno-vzdelávacej činnosti školy. Rovnako boli informovaní o dosiahnutých výsledkoch žiakov v teste o ľudských právach z občianskej náuky a o zisteniach vyplývajúcich z dotazníka o extrémizme. Zároveň boli riaditeľom škôl poskytnuté podnety a návrhy ako predchádzať negatívnym prejavom v správaní žiakov, ako monitorovať nežiaduce prejavy extrémizmu u pedagogických zamestnancov škôl.

Pozitívne zistenia

- stanovenie cieľov smerujúcich k vytváraniu multikultúrneho, bezpečného a motivujúceho prostredia školy
- zapájanie škôl do činností na projektoch, do organizovania aktivít súvisiacich s ľudsko-právnou tematikou

Oblasti vyžadujúce zlepšenie

- monitorovanie správania žiakov, odhaľovanie príčin rizikového správania jednotlivcov, eliminovanie možností ďalšieho rozvoja sociálne patologických prejavov v správaní jednotlivcov
- kooperácia triednych učiteľov a výchovného poradcu s koordinátorom prevencie pri realizovaní a priebežnom vyhodnocovaní monitoringu, pri hodnotení kvality a efektivity zvolených stratégií prevencie
- venovanie pozornosti výberu preventívnych aktivít, ktoré škola realizuje v spolupráci s inými organizáciami

Opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov

Štátna školská inšpekcia uplatnila vo vzťahu k vedúcim pedagogickým zamestnancom kontrolovaných škôl odporúčania týkajúce sa *skvalitnenia systému výchovného poradenstva a skvalitnenia realizácie aktívnej prevencie sociálno-patologických javov a riešenia ich príznakov* (realizácia monitoringu zameraného na prevenciu a odhaľovanie negatívnych prejavov v správaní žiakov a príznakov šikanovania, vyhodnocovanie zistení a prijímanie opatrení, monitorovanie názorov a výrokov pedagogických zamestnancov v školskom prostredí a na sociálnych sieťach, zabezpečenie informovanosti pedagogických zamestnancov o extrémizme a o preventívnych opatreniach voči jeho prejavom).

Odporúčania a podnety

Riaditeľom škôl

- zvýšiť účinnosť systému výchovného poradenstva zaangažovaním členov žiackych školských rád, žiakov problémových triednych kolektívov do aktivít smerujúcich k eliminovaniu počiatočných alebo rozvinutých prejavov šikanovania a tiež smerujúcich k zlepšeniu vzájomných vzťahov a k začleneniu outsiderov alebo problémových jednotlivcov do kolektívu triedy
- podporovať v kooperácii s poradnými orgánmi školy vytváranie pozitívnej sociálnej klímy v triednych kolektívoch, zlepšovať vzájomné vzťahy, posilňovať súdržnosť vzájomnú akceptáciu a toleranciu
- realizovať monitorovanie školského prostredia systematicky, dôsledne, s cieľovým zameraním na odhaľovanie príznakov šikanovania, prejavov extrémizmu v škole
- vyhodnocovať a prijímať účinné preventívne opatrenia, neodkladne riešiť náznaky agresívneho správania žiakov, sklony k vulgarizmom
- monitorovať klímu školy, vytvárať vhodné prostredie pre formovanie pozitívnych vzájomných vzťahov medzi pedagogickými zamestnancami, citlivo eliminovať možnosť nežiaducich prejavov a výrokov pedagogických zamestnancov v školskom prostredí a na sociálnych sieťach
- zabezpečiť vzdelávacie aktivity pre pedagogických zamestnancov s cieľom získavania informácií o prejavoch a symboloch extrémizmu a o preventívnych opatreniach

Príloha

1. Zoznam gymnázií a prehľad o výsledkoch žiakov z testu z občianskej náuky
2. Zoznam stredných odborných škôl a prehľad o výsledkoch žiakov z testu z občianskej náuky

V Bratislave 15. 02. 2016

So zistení ŠI v krajoch SR spracovala PaedDr. Beata Kozelová